

Najveće priznanje: proletersko zvanje

(19. mart 1944)

Poslije osnivanja Šeste (ličke) narodnooslobodilačke udarne divizije, najznačajniji dokument njenog života potpisan je 20. marta 1944. godine. Vrhovni komandant NOV i PO Jugoslavije maršal Jugoslavije Tito toga je dana potpisao jedinstveni »ukaz«:

»S obzirom na osobitu upornost i udarnu sposobnost u borbi protiv okupatora i svih neprijatelja naroda, Vrhovni štab N.O.V. i P.O.J. riješio je da se VI. Ličkoj diviziji I. Korpusa dade naziv:

VI. Proleterska divizija 'Nikola Tesla'«. ⁹⁷¹¹

Istog dana politički komesar 1. proleterskog korpusa Mijalko Todorović i komandant 1. proleterskog korpusa general-lajtnant Koča A. Popović pišu »štabu VI proleterske divizije 'Nikole Tesle':

»Vama i svima borcima, komandirima, komandantima i politkomesarima vaše divizije čestitamo novo proletersko zvanje. Proleterske jedinice su najstarije jedinice naše Narodnooslobodilačke vojske. One su svojim herojskim bojevima, nečuvanim naporima i političkim radom stekle ljubav i divljenje našeg naroda i naše vojske, one su najslavniji deo slavam ovenčane narodne armije Jugoslavije.

Ovim ukazom Vrhovni Štab je odao priznanje i potvrdu da ste dosadašnjim borbama i radom pokazali neizmernu vernost svome narodu i neutoljivu mržnju prema okupatoru i svima neprijateljima slobode i narodnih prava: da ste dokazali da nećete žaliti svoje živote dok svome narodu ne izvojujete konačnu slobodu.

Međutim ulazak u legendarnu proletersku porodicu obavezuje vas da još upornije i odlučnije tučete neprijatelja, na još poletniji vaspitni i politički rad, da postanete primer jedinica NOV. Mi smo uvereni da ćete vi svojim radom opravdati to priznanje Vrhovnog štaba.

Mi se zajedno sa vama radujemo i ponosimo što je vaša divizija kao jedinica našeg Korpusa dobila tako visoko priznanje«.

Istovremeno su Koča Popović i Mijalko Todorović obavijestili sve jedinice 1. proleterskog korpusa o Titovom ukazu; štabovima brigada 1. proleterske divizije su savetovali kako bi »dobro bilo da im (Ličanima) uputite čestitke«. ⁹⁷²¹

Ne zna se da li je Tito, zatraživši da u¹ Bosnu dođe »najbolja divizija u Hrvatskoj«, ⁹⁷³¹ već u jesen 1943. godine smatrao da »najbolja divizija u Hrvatskoj«, Šesta lička, uglavnom seljačka i omladinska po sastavu, tek s ponekim komunistom koji je organiziran prije rata, i s nešto više prijeratnih skojevaca, treba dobiti i zvanje proleterske jedinice. U sva-

⁹⁷¹ Almanah o trogodišnjici divizije, Zagreb 1945, 50.

⁹⁷² Zb. NOR. IV/23, 393.

^{m1f} Almanah 6. divizije, 56.

kom slučaju, borci i starješine Šeste divizije s tim računaju: od ulaska u sastav 1. proleterskog korpusa nadaju se da će i sami u skoro vrijeme dobiti najdraži partizanski amblem, znak proleterstva - petokraku sa srpom i čekićem. Pa i rukovodstvo divizije, vojno i partijsko, neprestano, od dolaska u Bosnu, podstiče borce na takmičenje, na uspjehe, što bi osigurali pravo na najčasnije zvanje. U pismu sekretarima bataljonskih biroa, zamjenik političkog komesara 1. brigade Časlav Božović je na završetku posljednje operacije šeste okupatorske kvislinške ofanzive naglašavao:

»Učinimo sve da naša brigada bude zaista zaslužna proleterskog imena.«⁹⁷⁴

Izrastanje divizije do najvišeg stupnja borbene i političke zrelosti i dodeljivanje proleterskog zvanja bilo je, dinamično, s bezbroj teških prepreka najrazličitijih vrsta i karaktera. U narodnooslobodilačkom ratu lakše se osvajalo svako drugo zvanje i lakše je bilo dobiti svaku drugu pohvalu. Najteže osvojiv orden bio je proleterski naziv jedinice. Tito je krajem februara 1942. u Foči pisao da proleterske brigade, kao »jemstvo za uspješnu borbu protiv okupatora i njegovih domaćih slugu, za uspješnu borbu protiv nacionalnog porobljavanja i ekonomskog ugnjetavanja«, »jesu vojne udarne formacije naroda Jugoslavije pod rukovodstvom Komunističke partije čiji su borci iskovani u redovima naših herojskih partizanskih odreda u procesu borbe protiv okupatora i njegovih slugu.«⁹⁷⁵ Koliko je bilo teško doseći proleterstvo, svjedoči i činjenica da su samo dvije divizije Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije - 1. i 2. - u osnivanju proglašene proleterskim, a samo je jedna za sve vrijeme narodnooslobodilačkog rata proglašena - sa svim svojim jedinicama - proleterskom, i to je bila 6. lička. NOV Jugoslavije je, dakle, imala samo tri proleterske divizije i 20 proleterskih brigada: 5 ih je u osnivanju proglašeno proleterskim, za vrijeme rata 9 udarnih brigada je dobilo proleterski naziv, a 6 je ratnih brigada proglašeno proleterskim poslije rata. Većina njih su dobile najveća priznanja i najviše ordenja, a samo one koje su sudjelovale u borbama na Sutjesci maja i juna 1943. kao i sve tri ličke brigade, odlikovane su i Ordenom narodnog heroja.

Kad je komandantu divizije Đoki Jovaniću i političkom komesaru divizije Dragoslavu Mutapoviću Mutapu kazano da je 6. divizija ukazom Vrhovnog štaba proglašena proleterskom, uza sva nadanja da će se to dogoditi, ipak su bili zadržavajući iznenađeni. Sam Đoko Jovanić o tome svjedoči: kako su on i Mutap 19. marta pozvani u Vrhovni štab i kako su ih primili Tito i Aleksandar Ranković Marko: »Pošto smo nas dvojica sjeli, drug Tito je rekao otprilike ovo: 'Vrhovni štab je odlučio da vašoj Diviziji dodijeli proletersko zvanje. Ovo zvanje se dodjeljuje, kao što vam je poznato, samo našim najboljim jedinicama: najboljim po borbenosti, disciplini i vojničkom držanju i najboljima po političkoj svijesti, jedinicama koje ne samo da znaju ciljeve naše borbe, nego su spremne da i u najtežoj situaciji sačuvaju ponosno ime proletera, borca za slobodu i za ljepši život. Vaša Divizija pokazala je još u Hrvatskoj visoku borbenost i političku svijest. Pratio sam njen put od formiranja. Znam

⁹⁷⁴> Zb. NOR, IX/5, 223.

⁹⁷⁵> J. B. Tito, n.d. 9, 55,

kako se držala u četvrtoj ofanzivi u borbama po Lici. Diviziju takvih kvaliteta mi smo tražili od Glavnog štaba Hrvatske. Ovdje ste imali teške borbe kod Šujice, Banje Luke, i Mrkonjića. Držali ste dobro i dostojno proletera. Uz proletersko ime dajemo joj i naziv 'Nikola Tesla'. Nikola Tesla je bio ne samo veliki naučnik, nego i veliki patriota. Volio je svoju zemlju i svoj narod, i to ovakvu zemlju kakvu mi stvaramo. Nedavno je umro. Mi mu se odužujemo za njegov rad za dobro čovječanstva i za ljubav prema svojoj zemlji. Ne treba ni da govorim da ime proletera ne znači samo i priznanje. Ono prije svega obavezuje. Obavezuje vas, stariješine, i sve borce na nove i još veće podvige. Pred nama su još veliki zadaci. Mnoge smo već izvršili, ali su mnogi još pred nama. Očekujem od vas, i to prenesite svima borcima, da ćete dostojno nositi naziv proleterske divizije'. Politički komesar i ja bili smo iznenađeni i nismo odmah u početku znali šta da kažemo. Rekli smo da je to za nas velika čast, priznanje i odgovornost; da će to borci prihvatiti s radošću i oduševljenjem; da nećemo iznevjeriti, već da će nas to priznanje stimulirati za još veće zalaganje. Nakon toga drug Tito je rekao da nam je pripremio nešto crvenih zvijezda sa srpom i čekićem, a za ostale da se sami snađemo... «⁹⁷⁶

Da divizija uz proleterski naslov dobije i ime »Nikola Tesla«, vjerovatno su utjecali američki komandosi našeg porijekla, koji su početkom 1944. godine dospjeli na Vis. Vrhovnom štabu su o tome 2. marta s Visa pisali sekretar Oblasnog komiteta KPH za Dalmaciju Vicko Krstulović i delegat CK KPJ u Dalmaciji Svetislav Stefanović Čeća:

»Ovdje se nalazi Nikola Mirković, profesor ekonomije iz Požarevca, sada oficir američke vojske. S njim smo razgovarali. Pored ostalog, on kaže da je Nikola Tesla bio od prvog dana ustanka, pa sve do smrti na strani NOB. Bio je pokrovitelj Prvog srpskog antifašističkog kongresa, održanog jula 1942. godine u Detroitu. Ogromne su simpatije naših iseljenika za NOB. Od 30 listova koji izlaze na našem jeziku, 25 su za NOB. Spremni su da pruže veliku materijalnu pomoć. On (Nikola Mirković) kaže da bi se politički mnogo dobilo među iseljenicima, naročito bi se tukla srpska reakcija, kad bismo jednoj našoj brigadi i ratnom brodu dali ime »Nikola Tesla«, dobro bi bilo da bude lička. Prigodom svečanog predavanja imena i zastave, ako je to moguće, da istoj prisustvuje maršal Tito. Imalo bi veliki politički značaj kada bi se sve to snimilo i poslalo preko naših ljudi u Ameriku. Naši ljudi, sada komandosi u američkoj vojsci, stignuvši na Vis, poslali su našim iseljenicima u Ameriku jedan sanduk zemlje sa natpisom: Slobodna Jugoslavija. Kada su došli na Vis, ljubili su prvo kamenje na koje su naišli.«⁹⁷⁷

Za Ličane, i za sve borce jedine divizije koja je nakon osnivanja proglašena proleterskom; u izvještajima onog vremena se ne daju - ako je riječ o razini njihove proleterske svijesti - laskave ocjene. Prosječno opće obrazovanje, a posebno marksističko obrazovanje, bilo je uglavnom na razini bukvara i početnica. Ono je bilo vrijeme kad su nepismeni seljaci, tek naučeni da ispišu cjelovit alfabet, odmah upućivani u čitanje zamršenih linija izohipsa i izobata, ili su iz tečaja opismenjavanja

⁹⁷⁶ Doka Jovanić, n.d. 588/589.

⁹⁷⁷ Zb. NOR, 11/12, 189.

neposredno slani na početne kurseve ulaženja u nauk o prelaženju iz pretpovjesnog u povjesno. Poučavani, što im je bilo i u tradiciji, da su im preci namrli, izim junaštva i slobodarstva, i ljudskost u odnosima s drugim ljudima, samoljublje u kojem nije dopušteno nipodništavanje drugih, ali ni zavist, uz saznanje što će često naglašavati - da je narodnooslobodilački pokret »organski nastavak najboljih djela i nastojanja svih naših naroda, i mnogih naših pokolenja«,⁹⁷⁸ Ličani su na putu do proleterstva činili i više nego što je bilo realno očekivati, ne toliko u odnosu na borbene podvige, koliko na istinske podvige u sagledavanju suštine, u umjeću da se politički i ideološki shvati ono njihovo vrijeme, kao period u revolucionarnom totalitetu. Jesu partijski sekretari, dokazujući time i svoju bespoštednu uzvišenu samokritičnost, visoku partijnost i snagu da sebe i druge sagledaju kroz uvećanje nedostataka, pisali kako se »lako može zapaziti da je politički nivo naših rukovodećih drugova na nedovoljnoj visini«⁹⁷⁹, i da se »nije posvetila dovoljna pažnja podizanju niže starješinskog kadra«,⁹⁸⁰ čak su i partijske jedinice kritikovane, kao, eto, »nijesu mogle uočiti da zbog slabog stajješinskog kadra pada moral i borbenost«,⁹⁸¹ ali isto tako su bili sigurni da je u svakoj prilici »divizija sposobna izvršiti povereni joj zadatak«⁹⁸², i da »nezdravih pojava, koje bi zabrinjavale, u Partiji nema«.⁹⁸³

Bila je to divizija seljaka (uoči polaska u Bosnu, u proleterski korpus: 82,3 posto boraca i rukovodilaca 6. divizije bili su seljaci; u 1. brigadi 75,7 posto)⁹⁸⁴, i njeni su rukovodioci bili »većinom mladi, seljački elementi«, ljudi »koje je na površinu izbacila NOB«⁹⁸⁵ (78,7 posto sastava komandnog kadra novembra 1943. godine u diviziji bili su seljaci, a u 1. brigadi 73,3 posto).⁹⁸⁶ U čitavoj diviziji bilo je samo 9,4 posto radnika i obrtnika; u 1. brigadi - 19 posto. U 1. brigadi u komandnom sastavu bilo je 49 radnika i zanatlija (ukupno je brigada imala 304 rukovodioca), a u 2. i 3. brigadi zajedno tek 42. Da nisu pravodobno »shvatili važnost i značaj intenzivnog uzdizanja i osposobljavanja«,⁹⁸⁷ pripadnici 6. ličke divizije ne bi doživjeli jedinstveno priznanje Vrhovnog štaba, odnosno Centralnog komiteta KPJ. Bit će, ipak, da su - kolikogod slični borcima ostalih jedinica NOV, koje su, baš kao i 6. divizija, uglavnom bile seljačkog i omladinskog sastava - činili i više i spretnije od drugih, da su ulagali više i u sebe i u efikasnost cjelovitog borbenog napora. U proteklih 17 mjeseci postojanja, divizija je uistinu bila i učionica, i majstorska radionica, i dramska grupa, i pjesnička družina, i pjevački kor, i štamparija, i redakcija, a ne samo sve osposobljenija borbena jedinica.

Prvi vojni kurs u diviziji održan je u decembru 1942. godine, a kasnije su, poslije četvrte ofanzive, uslijedili još bolje pripremljeni i vojni

⁹⁷⁸> Isto, 523.

⁹⁷⁹> Zb. NOR, IX/5, 35.

⁹⁸⁰> Isto, 222.

⁹⁸¹> Isto, 261.

⁹⁸²> Isto, 790.

⁹⁸³> Isto, 788.

⁹⁸⁴) AVII, 796, 41-3.

⁹⁸⁵> Zb. NOR, IX/5, 787.

⁹⁸⁶> AVII, 796, 41-3,

⁹⁸⁷> Zb. NOR, IX/5, 787.

i politički kursevi. Politodjel 1. brigade je uoči odlaska iz brigade u Dalmaciju, dakle uoči odlaska divizije iz Like, izvještavao da su »niži vojnički kadar - desetari i vodnici« upravo »putem kurseva« (mada nije bio beznačajan »svakodnevni rad sa njima«) vrlo brzo »osposobljeni u rukovođenju svojim jedinicama«. Do odlaska divizije u Bosnu, pri štabu 1. brigade održani su i kursevi za više vojne rukovodioce, to jest za rukovodioce bataljonskog ranga. Štab 1. brigade je organizirao takvih šest kurseva.⁹⁸⁸ U Lici su, sve do polaska divizije u Bosnu, kontinuirano djelovali i tečajevi za rukovodioce kulturno-prosvjetnog rada. »Od tih kurseva najuspjeliji je bio pri štabu I brigade, koji je vodio Bogde Vlajisavljević. Krajem 1943. godine pri štabu divizije osnovan je sličan kurs pod rukovodstvom Stevana Tišme. Na njemu su držana raznovrsna predavanja, kako iz oblasti amaterskih djelatnosti, tako i iz oblasti nauke.«⁹⁸⁹

Intenzitet obuke, bilo da je riječ o osnovnom i općem obrazovanju, o kulturno-prosvjetnom angažiranju, ili o vojnim i političkim znanjima, nije ulaskom divizije u 1. proleterski korpus umanjen. Pa i u kontinuiranom takmičenju za najbolju jedinicu (govoreno je i pisano da su to takmičenja za »uzor četu«, »uzor bataljon«)⁹⁹⁰ nisu, u ocjenjivanju konačnog rezultata, uzimani u obzir samo uspjesi na bojnopolju, nego i cjelovit život jedinica (broj održanih konferencija i sadržaj tih konferencija, broj konferencija s narodom, broj i kvalitet kulturno-zabavnih priredbi, uspjesi u opismenjavanju, broj i kvalitet džepnih listova...) U martu su najboljim jedinicama u korpusu za nagradu predani sovjetski automati.⁹⁹¹ U martovskom takmičenju, što se vidi i iz izvještaja brigadnog komiteta SKOJ-a, u »kulturno-prosvjetnom sektoru« najuspješniji je - među korovima, kakve su imali svi bataljoni 1. brigade - kor »Matije Gupca«. U martu su amaterske dramske grupe dale 8 priredbi, i to »sa spremljenim novim komadima«: »Pekiša Vuksan« je dao jednu priredbu, »Božidar Adžija« 2, Prateća četa 2, a četa za vezu 3, »dok ostali bataljoni nisu (davali priredbe) radi toga što su bili u pokretu.«⁹⁹² U martu »naučeno je čitati i pisati 21 drugova, među njima velik broj omladine, tako da je u I i IV bataljonu potpuno likvidirana nepismenost. Također su u svim bataljonima na inicijativu SKOJ-a zasnovane čitalačke grupe i otpočele sa radom. U III bataljonu održan je po dva puta čas usmenih novina, i to zajedno sa pozadinom, također je u svakom bataljonu po jedno prosvjetno predavanje o geografiji. U posljednje vrijeme preko SKOJ-a uspješni smo pokrenuti dopisništvo, tako da je na inicijativu SKOJ-a u I bataljonu iz borbe napisano 4 članka, iz II bataljona 4, a iz III 9 dopisa, koje smo poslali za divizijski list 'Uvijek naprijed'«.

Zahvaljujući skojevskom angažiranju, što je bilo posebna vrijednost u takmičenju, »veza sa pozadinom se održava redovno«, pri čemu su »sve skojevske grupe iz naših bataljona povezane sa skojevskim grupama u pozadini«, što je osiguravalo i uspješnije političko djelovanje u

⁹⁸⁸ Aieksa Ivanović, Fragmenti o partijsko-političkom radu, zb. *Šesta proleterska divizija*,

⁹⁸⁹ Isto, 518.

⁹⁹⁰ Zb. NOR, IV/23, 413.

⁹⁹¹ Isto, 416.

⁹⁹² Isto, IX/5, 741.

narodu i stvaralo mogućnost »da se organiziraju drugarske večeri«. U martovskom takmičenju najviše je uspjeha imao »Božidar Adžija«.

Uoči proglašenja divizije proleterskom, u svim njenim jedinicama je organizirano takmičenje u čast najavljenog Drugog kongresa Ujedinjenog saveza antifašističke omladine Jugoslavije. U tom takmičenju »uzor bataljon« je bio »Marko Orešković«, a u disciplini najbolji bataljon je bio »Božidar Adžija«.

»Uzor bataljon« 1. brigade je dobivao »prelazni pehar«. Ali to, zapravo, nije bio nikakav pehar: tako je nazivan dar, bilo da je to puška, automat, ili kakva knjiga. U martu je, na primjer, kao »prelazni pehar« »uzor bataljonu«, darovana knjiga »Zlato« Jacka Londona. Najbolji bataljon u 6. proleterskoj diviziji u martu je bio 1. bataljon 1. brigade, kojemu je dodijeljena zastavica štaba divizije.

Štab 1. proleterskog korpusa je u ocjeni takmičenja pisao kako su sve jedinice »stavljene na probu« i kako su se sve, mada su »imale različite zadatke po težini i karakteru«, ipak »mogle ispoljiti i ispoljile su svoju ubojnost, otpornu moć, vještinu manevrisanja, organizacionu čvrstinu, političku i kulturnu aktivnost, i pravilno i aktivno funkcionisanje pomoćnih službi: saniteta, intendanture i dr.«⁹⁹³ Od jedinica 6. divizije u periodu takmičenja u šestoj ofanzivi najuspješnija je bila 3. brigada: »najviše okršaja, najviše uspjeha, podnijela je najveći napor«. »No na nekim poljima I i II brigada bile su bolje. Rad saniteta I brigade bio je najbolji u diviziji. Čim se pojavio pjegavac u brigadi, bio je lokaliziran zahvaljujući marljivom radu saniteta«.⁹⁹⁴

Jednako za borbenost i moralnu čvrstinu, baš kao i za ideološko-političko uzdizanje, ključno pitanje je bilo vezano sa jedinstvom, ideološkom obrazovanošću i akcionom osposobljenošću partije i SKOJ-a. Tu nije bilo starih komunista s robijaških »univerziteta«, u 1. brigadi nije bilo ni španskih boraca, a bilo je tek dvadesetak intelektualaca.⁹⁹⁵ Ipak, vjernost Partiji i ciljevima revolucije iskazivana je bez zadržke, silovito i neprestano, u svim domenima života i aktivnosti. Oduševljenje, poticano nepomućenom vjerom u perspektive borbe i žrtvovanja za budućnost, uspješno je nadomještalo malo znanje i nešto ozbiljnije iskustvo. Teorijsko obrazovanje bilo je niske razine, brošurirano. Popularizirani su sažeto prenešeni radovi Marxa, Engelsa, Lenjina i Staljina, produbljenje upoznavanje marksističke znanosti ostavljano je za kasnija razdoblja. Ali, to ne znači da se na nekim partijskim tečajevima nije listalo »Porijeklo porodice«, »Anti-Düring« i teorija rente. Ali, mnogo je prisutnija bila dnevno-propagandna literatura, razne partizanske brošure i članci iz novina.

Komesar divizije Dragoslav Mutapović je 1. januara 1944. godine komesarima brigada, bataljona i samostalnih jedinica 6. divizije poslao plan tema koje je valjalo pojedinačno i zajednički izučiti, sa shvatanjem da od toga izučavanja zavisi rad u vojsci, uspješnost političkog djelovanja, posebno »sjutra kada priliv u našu vojsku bude mnogo veći«. Zadane je teme, prema uputstvu komesara divizije, bilo neophodno izučiti,

*»> Zb. NOR, IV/23, 413.

994) Almanah' o trogodišnjici divizije, 49.

»5) AVII, 796, 41-3.

da bi se budućnost mogla približiti i objasniti, da bi se za tu budućnost moglo pripremiti »ne samo nas, nego i narodne mase, gdje se nalazimo«. Nepripremljeni, upozoravao je Mutapović, »nećemo moći stati na čelo masa, povesti ih u borbu, rukovoditi«. Naglašavajući da »ovaj naš plan« tek »ima za cilj davanje izvjesnog određenog smjera i cilja našem radu«, upozorio je da njegov program »ne smije sputati inicijativu, nego poslužiti kao kostur koji će se dopunjavati aktuelnim temama iz daljeg razvoja borbe«. »Za uzdizanje političkih rukovodilaca prvenstveno, a zatim i samih boraca«, dano je 10 tema, što ovdje - upravo zbog potpunijeg ilustriranja obrazovnih mogućnosti i političkih dosegâ - prenosimo cjelovito:

»I) - 'Oktobarska revolucija' (pomoćne teme: 'Prvi imperijalistički rat i Versajski mir', 'Oktobarska revolucija')

Komentari: Cilj pomoćnih tema je da omogući pravilno i potpuno razrađivanje glavne teme. One u stvari i sačinjavaju glavnu temu.

II) - 'Fašizam' (pomoćne teme: 1. 'Kapitalističke zemlje do pojave fašizma', 2. 'Fašizam u Italiji i Njemačkoj')

Komentar: U pomoćnoj temi 'Kapitalističke zemlje do pojave fašizma' treba iznijeti stanje u tim zemljama, politiku tih zemalja, ekonomske krize i slično.

III) - 'Dvadeset i dvije godine Versajske Jugoslavije' (pomoćne teme: 1. 'Spoljna i unutarnja politika Jugoslavije', 2. 'Borba KPJ')

Komentar: U temi 'Borba KPJ' podrazumeva se čitav tok i razvitak borbe koju je vodila Komunistička partija za vrijeme vladavine svih reakcionarnih režima bivše Jugoslavije.

IV) - 'Oslobodilački rat' (pomoćne teme: 1. 'Drugi imperijalistički rat do napada na SSSR', 2. 'Stvaranje demokratskog bloka' i 3. 'Drugi front')

V) - 'Rukovodeća uloga SSSR-a u Narodnooslobodilačkom ratu' (pomoćne teme: 1. 'Atlantska povelja', 2. 'Moskovska konferencija', 3. 'Teheranska konferencija')

VI) - 'Narodnooslobodilačka borba i uloga KPJ' (pomoćne teme: KPJ kao organizator i rukovodilac NO Borbe', 2. 'Razvoj Narodnooslobodilačke borbe', 3. 'Neprijatelji Narodnooslobodilačke borbe')

Komentar: U temi 'Neprijatelji Narodnooslobodilačke borbe' obuhvatiće se o ustašama, izdajničkoj ulozi Draže Mihailovića i Jugoslovenske vlade u Londonu, Nedića, Pećanca i ostalih neprijatelja naših naroda).

VII) - 'Stvaranje i razvitak Narodnooslobodilačke vojske' (pomoćne teme: Borba Narodnooslobodilačke vojske' 2. 'Unutarnji međunarodni značaj Narodnooslobodilačke vojske')

Komentar: U temi 'Borba Narodnooslobodilačke vojske' obuhvatiće se: Sve neprijateljske ofanzive, uloga i drugo.

VIII) - 'Narodna vlast' (pomoćne teme: 1. 'Narodnooslobodilački odbori', 2. »AVNOJ«, 3. 'Nacionalni komitet')

Komentar: Ove teme treba odmah i temeljito proraditi da bi naši politički radnici i borci bili sa istim detaljno upoznati, te da bi mogli raditi sa narodnooslobodilačkim odborima i u narodu.

IX) - 'SSSR' (pomoćne teme: 'Uređenje zemlje socijalizma', 2. 'Crvena Armija', 'Život i rad u SSSR-u' i niz drugih tema iz ovoga ciklusa)

X) - 'Nova Jugoslavija' (pomoćne teme: 'Nacionalno pitanje Jugoslavije', 2. 'Bratstvo i jedinstvo naroda Jugoslavije', 3. »Federativna demokratska Jugoslavija«).⁹⁹⁶¹

Građa, navedena u Mutapovićevom »Planu tema«, bila je sadržana u »Historiji SKP (b)«, čiji je prevod štampan u tehnici CK KPH na Bijelim Potocima, u »Biltenu Vrhovnog štaba« u Proleteru broj 14, 15, i 16, u »Nedjeljnom pregledu« Vrhovnog štaba, u »Borbi« i u drugim listovima (izučavana je »Žena danas« i »Omladinska borba«, a »Naprijed« i »Vjesnik« su rijeđe stizali iz udaljene Like). Ta štiva su u ono vrijeme bila izuzetno cijenjena, ljubomorno čuvana i često prepisivana.

Do 19. marta, do proleterstva, bile su u 1. brigadi, kao i u ostalim jedinicama 6. divizije, »prorađene 4 teme«.⁹⁹⁷¹ Novi sekretar divizijskog komiteta KPJ Dane Cuić Centralnom komitetu KPJ je pisao da je realiziranje plana organizirano »tako da se prvenstveno tema obradi sa bi-room, odredi se drug koji će držati referat pred članovima, a u tom međuvremenu sve partijske ćelije proučavaju materijal koji je u vezi sa temom. Težimo da referat držimo pred svim članovima u bataljonu kad je god moguće, poslije se postavljaju pitanja, razvije diskusija, koja je plodna i živa. Plan mnogo koristi. Drugovi postaju stabilniji, i sa uvjerenjem prilaze stvarima. Nedostatak je što nemamo dovoljno materijala, a nemamo ni papira da ga umnožimo«.⁹⁹⁸¹

Komunista je u 1. brigadi u 6. diviziji bilo sve više, mada su i Časlav Božović u januaru i Dane Cuić u aprilu pisali da se »u pogledu prijema novog članstva« u KPJ »primjećuje izvjesno sektašenje, ljudi se ne gledaju u svom razvoju, nego sa izvjesnim predubjeđenjem ostavljaju se sebi, bez da im se dovoljno ukazuje na nedostatke«,⁹⁹⁹¹ odnosno da »se zapazilo da partijski rukovodioci, počev od nas. Komiteta, pa do rukovodioca u četi, prilaze ljudima sa izvjesnom bojažljivošću, nemaju dovoljno kuraže da ih smjelo uzdižu i da ih uzimaju onakve kakvi i jesu«, pa se čak kritički i ocjenjivalo »da su se komunisti zatvorili u same sebe«, »da su slabo djelovali na ostale drugove u njihovim jedinicama« i da »nisu shvaćali važnost omasovljenja partijske organizacije«.¹⁰⁰⁰¹ Ako se uzme u obzir broj članova partije, broj kandidata i članova Saveza komunističke omladine, ipak, uza sve takozvano sektašenje, vidi se da ih je bilo prilično - pola divizije. U diviziji, naime, u dane kad je postala proleterska, bilo je 1154 člana KPJ, 808 članova Saveza komunističke omladine i 133 kandidata za prijem u KPJ.¹⁰⁰¹¹ Prema tim podacima, ako se ne uzmu u obzir veliki gubici u decembru, januaru, februaru i martu, u Partiju je od dolaska divizije u Bosnu primljeno 425 boraca, a skopjevska organizacija se smanjila za 102 člana. Prema izvještajima

⁷ « Zb. NOR, IX/5, 36 i 39.

⁹⁷ > Isto, 789.

⁹⁸ > Isto.

⁹ > Isto, 221.

¹⁰⁰ > i Isto, 789.

¹⁰⁰¹ > Isto, 786.

divizijskih komiteta od 3. decembra 1943, 9. februara i 12. aprila 1944. godine stanje je bilo ovako:

	3. XII	9. II	12. IV
članova KPJ	729	842	1154
kandidata	131	156	133
članova SKOJ-a	900	?	808

U izvještaju od 9. februara 1944. nema podataka o broju organiziranih komunističkih omladinaca. Postoji samo podatak u zapisima Dragoslava Mutapovića (sastanak divizijskog komiteta 27. februara) da je »SKOJ u I brigadi dobar« i da je rukovodilac SKOJ-a u brigadi - bio je to Danja Skendžić - »dobar, vredan«, ali da mu »Partija ne daje dovoljnu pomoć«.

dosta podataka:

- 9. februara 1944. bilo je 283 člana Partije i 59 kandidata;
- 27. februara bilo je 288 članova i 55 kandidata. Uz izvještaj ocjena: »Od prošlog sastanka divizijskog komiteta, poradi zadataka koji su pred nju postavljeni, partijska organizacija bila je neobično aktivna«.
- 4. aprila: 296 članova, 34 kandidata, 251 član SKOJ-a (na licu) i 37 privremeno odsutnih. U martu je Partija otvorila vrata šire nego i u jednom periodu ranije: u KPJ su primljena 43 nova člana, u kandidate su primljena trinaestorica, a u SKOJ 48. Toga je mjeseca, među 17 poginulih boraca, palo 9 članova Partije i 6 skojevaca, a 23 člana Partije su prekomandirana iz brigade. »Stanje zadovoljava« - ocjenjuje komandant. »Partijska organizacija III bataljona odskače, a u II najslabija je«. ¹⁰⁰²⁾

Iz izvještaja divizijskog komiteta od 4. aprila, vidi se da samo 96 omladinaca u 1. brigadi nije bilo organizirano. Sekretar brigadnog komiteta SKOJ-a Dane Skendžić je 1. aprila pokrajinskom komitetu SKOJ za Bosnu i Hercegovinu pisao kako »ovaj broj neobuhvaćene omladine većinom sačinjavaju novi drugovi, koji još nisu učestvovali u većim borbama«. ¹⁰⁰³⁾

O tome koliko je poginulo članova Partije i koliko ih je prekomandirano iz divizije od 3. decembra 1943. do aprila 1944. godine nema preciznih podataka. Takvi podaci postoje za razdoblje od 9. februara do 12. aprila 1943: iz svih jedinica 6. divizije za tih šezdeset i nekoliko dana poginulo je 15 članova KPJ, jedan kandidat i 13 skojevaca, a prekomandirano 71 član KP, 2 kandidata i 57 skojevaca. ¹⁰⁰⁴⁾ Najbrojnija organizacija KPJ u diviziji bila je partijska organizacija 1. brigade: 9. februara 33 člana partije i 19 kandidata više nego u 2. brigadi, odnosno 60 članova i 17 kandidata više nego u 3. brigadi, a u odnosu na sve ostale jedinice i štab 6. divizije imala je više 197 članova i 44 kandidata. ¹⁰⁰⁵⁾

¹⁰⁰²⁾ Isto

¹⁰⁰³⁾ Isto, 788.

¹⁰⁰⁴⁾ Isto

¹⁰⁰⁵⁾ Isto, 361.

Učeni da se lišavaju oholosti, ali i da ne laskaju, da ni u jednoj prilici ne očekuju posebne koristi za sebe lično, a sirovi još kao mlada i nedotaknuta šuma, teški po toj sirovosti i autentični, zamučene i guste uzavrele krvi, vjerujući da nema slučajnosti i da se može u povijest ulaziti samo bez ljage određujući sudbinu po mjeri osobnog saznanja, većina ovih mladih ljudi »sa malo iskustva u radu, sa niskim nivoom partijskog saznanja«, idealizirali su život i romantičarski sanjarili, gotovo u bunilu, o budućnosti. U svojoj surovosti ratnih relacija, vjerovali su da upravo oni šire prostore ljudskosti, slobode, ljepote i bratstva među ljudima. Uza sav njihov »niski nivo partijskog znanja«, duboko su uvjereni da na ruševinama mraka, da na totalnom slomu fašistoidnih, šovinističkih, klerikalno zatupljenih, nehumano izdajničkih stanja, pojava i odnosa grade novo. Bili su blizu saznanja, ako ne i zaokupljeni tom spoznajom, da upravo kroz njih prolazi nova povijesna brazda, drugačija od svih prethodnih oranja. Ni jedna žrtva toj mladosti nije bila suvišna ako je bila ulog u to novo stvaranje. Lično - život i interes, bilo je porinuto gotovo do nipodaštavanja. Život je bio za buduće, uz shvatanje da će njima budućnost dati priznanje da su otvorili »prolaz iz pretpovijesti u povijest«.

U toj spoznaji budućnosti, koja je imala određenja i iz patrijahalne čestitosti gorštačkog shvatanja ljudskog i uzajamnog pravednog i demokratskog, ali i iz brošuriranog nauka Marxa, Engelsa, Lenjina i naših partijskih tumačenja, uvijek s pozivanjem na ime Josifa Visarionoviča, i onda kad to uistinu nije imalo nikakve veze s djelom i djelovanjem Džugašvilija, išli su opijeni svojom superiornom sviješću o snazi zbraćimljenog zajedništva. Išli su pjevajući o trajnosti te snage (»Naš život kratak postao je velik«). Išli su kao san nikad prije snivan, grlati u pjesmi »mrtvi žive u nama«. Pjevaju i kad im je najteže, pjevaju kad ginu, pjevaju lišavajući se svijesti da posrću, uvijek kadri da previde surove opasnosti. Bili su u svim relacijama sjedinjeni, i to je uvećavalo svakoga od njih posebno. Sad već pjevaju drugačije od prvog pjevanja o svom proleterstvu:

Ide Šesta i titovke heri,
sad svi znadu da smo proleter.